

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Збірник матеріалів

**XXVI підсумкової науково-практичної
конференції викладачів**

22 лютого 2024

Київ 2024

УДК 061.3(063)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2024. 406 с.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 11 від 22.04.2024)

Редакційна колегія:

Голова Трофименко М.В., ректор МДУ, кандидат політичних наук, професор;

Члени редколегії Балабаниць А.В., доктор економічних наук, професор;
Безчотнікова С.В., доктор філологічних наук, професор;
Булатова О.В., доктор економічних наук, професор;
Задорожня-Княгницька Л.В., доктор педагогічних наук, професор;
Іванець Т. М., голова Ради молодих вчених МДУ, кандидат політичних наук;
Константинова Ю. В., кандидат історичних наук, доцент;
Омельченко В.Я., доктор економічних наук, професор;
Павленко О.Г., доктор філологічних наук, професор;
Романцов В.М., доктор історичних наук, професор;
Сабадаш Ю. С., доктор культурології, професор;
Тарасенко Д. Л., доктор економічних наук, професор;
Толпежніков Р.О., доктор економічних наук, професор.

Збірник містить матеріали XXVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 22 лютого 2024 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, екології, кібербезпеки, документознавства, культурології, журналістики, філології, літературознавства, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

5. Крутій К. Л., Деснова І. С., Замелюк М. І. Самодіяльна гра дитини дошкільного віку: важливість єдиних термінологічних підходів. *Академічні студії. Серія «педагогіка»*. 2022. № 1. С. 122-133. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.1.18>

6. Савченко К. В. Розвиток вольових якостей молодших школярів як умова їх навчальної успішності: автореф. дис. на здобуття канд психол. наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Київ. 2007. 22 с.

Деснова Ірина,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практичної психології
Маріупольський державний університет

Крутій Катерина,
доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти
Маріупольський державний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В статті схарактеризовано психологічні особливості розвитку емпатії в дітей старшого дошкільного віку. Визначено чинники, які впливають на розвиток емпатії дітей старшого дошкільного віку.

Старший дошкільний вік відіграє особливу роль у психічному розвитку дитини, оскільки в цей віковий період життя в дітей починають активно формуватися та закріплюватися в поведінці моральні якості. Саме в старшому дошкільному віці виробляється стійка структура мотивів; зароджуються нові соціальні потреби (потреба в повазі та визнанні дорослого, бажання виконувати важливі для інших, «дорослі» справи, бути «дорослим»; потреба у визнанні однолітків). Інтерес науковців до розвитку емпатії дітей дошкільного віку обумовлений тим, що вміння співчувати, співпереживати, сприймати емоційні прояви інших людей сприяє успішній адаптації дитини до умов сьогодення в суспільстві.

В дітей старшого дошкільного віку активно розвивається інтерес до колективних форм діяльності: прагнення в грі та в інших типах діяльності бути першим, кращим; з'являється потреба діяти згідно зі встановленими правилами і нормами; дитина засвоює певну систему соціальних цінностей, моральних норм і правил поведінки в суспільстві. В

деяких ситуаціях вона вже може стримувати свої миттєві бажання і чинити не так, як хочеться в даний момент, а так, як «треба». В старшому дошкільному віці усвідомлена й цілеспрямована поведінка починає формуватися і ставати стійкою. Вона ускладнюється в активній ігровій діяльності дитини під впливом вихователя й прикладів батьків. Дитина старшого дошкільного віку здатна на глибокі переживання і співпереживання, співчуття і співчутливість до горя іншої особи, до чого їй багато в чому спонукає попередньо набутий досвід, в якому знайшли відображення образи, втрати й страждання. Для дітей старшого дошкільного віку стає більш характерним розуміння доброти. Упродовж старшого дошкільного віку відбувається трансформація емоційних переживань, з'являються нові емоції та почуття, що обумовлено зміною змісту та структури діяльності дитини. Під впливом різноманітних продуктивних видів діяльності, ознайомленням з довкіллям та музикою в дітей цього віку розвивається здатність сприймати, відчувати та переживати прекрасне в повсякденні та у творах мистецтва. Під впливом занять та ігор виникає здивування, цікавість (допитливість), впевненість або сумнів у своїх думках і діях, які спливають на протікання пізнавальної діяльності дошкільника. В результаті дотримання моральних вимог з боку дорослого в дітей відбувається розвиток моральних емоцій, які відіграють важливу роль в особистісному розвитку дитини та формуванні її активної позиції як суб'єкта діяльності. В старшому дошкільному віці соціальний та емоційний розвиток дитини більше, ніж раніше, залежить від сторонніх людей, від індивідуального досвіду, який дитина набуває поза сімейного оточення. Межі довкілля в 5-6 років значно розширюються. В дитини можуть виникати страхи, які пов'язані зі сприйманням незнайомого оточення, подій в закладі дошкільної освіти, на вулиці, в групі тощо. Предметом страху можуть виступати заняття, уколи, природні явища, стосунки з однолітками.

Специфіка емпатії старших дошкільників визначається їхніми віковими особливостями, вона проявляється як емоційна реакція дитини на стан іншої людини та виступає основною формою прояву дієвого ставлення до інших людей, що включає співпереживання і співчуття. Саме в старшому дошкільному віці в особистісній сфері дитини відбуваються суттєві зміни, які зумовлені появою нових потреб, мотивів та інтересів. Почуття дитини стають глибшими за змістом, поступово втрачаючи свою імпульсивність. Роль емоцій змінюється і в діяльності старшого дошкільника. Якщо раніше для нього найголовнішим була оцінка його вчинку дорослим, то тепер він може передбачати у своїй діяльності позитивний результат і відчувати при цьому радість. Поступово старший дошкільник опановує яскравими формами вираження емоцій – міміка, пантоміміка, інтонація. Важливу роль у вихованні емпатії в дітей старшого дошкільного віку відіграє вміння розпізнавати емоційні переживання іншої людини, тому доцільно здійснювати

розвиток емпатії дітей старшого дошкільного віку у спільній діяльності. Коли дитина шостого року життя опановує основні форми прояву емоцій, вона починає глибше усвідомлювати переживання іншої людини. Розвиток пізнавальної сфери також впливає на прояв емпатії в дітей старшого дошкільного віку, а саме, включення в емоційні процеси мовлення, що призводить до їхньої інтелектуалізації. Сприяння комунікативному та психомоторному розвитку дітей створює підґрунтя для розвитку довільних емоцій. Діти намагається регулювати свої висловлювання під час спілкування з однолітками та дорослими шляхом встановлення емоційного контакту, який стає основою в розвитку емоційного контролю особистості. Розвиток емпатії допомагає внутрішньому управлінню власною поведінкою шляхом активізації позитивних або негативних емоцій. В старшому дошкільному віці дитині ще важко приховати свою радість, засмучення, гнів, здивування, придушити тривогу та страх.

В дітей старшого дошкільного віку збільшується стійкість почуттів, вони стають більш узагальненими, усвідомленими, глибокими, зростає вміння дітей регулювати власні емоційні реакції, у цей період з'являються нові, вищі почуття: дитина виявляється здатною співпереживати і співчувати іншим людям. Саме у віці 5-6 років діти опановують вищими формами експресії – вираження почуттів за допомогою інтонації, міміки, що допомагає дитині зрозуміти переживання іншої людини. Отже, емпатія дітей зазнає значних змін упродовж усього дошкільного періоду – від найпростіших форм до складніших і диференційованих.

Характеризуючи прояв емпатії як вікове новоутворення дитини в старшому дошкільному віці, що першою формою емпатії в дітей шостого року життя є здатність до співчуття, яке найяскравіше виявляється у спільній діяльності дітей, проте специфікою співчуття є його відносно швидкий процес розпаду в ситуації, коли, на думку дітей, порушується норма справедливості. З наростаючою частотою его проявляється вже в старшому дошкільному віці. Можливо, це відбувається тому, що в групі однолітків дитина неминуче стикається з необхідністю порівнювати себе та іншими, оцінювати власні вчинки та досягнення. Як вказують В. Ветлугіна та Н. Клімова, в старшому дошкільному віці діти здатні до досить гострих переживань не тільки співчуття, жалю, а й до яскравих проявів заздрості [1, с. 59]. Співпереживання однолітку в грі багато в чому залежить від позиції та ситуації дитини. Співчуття і симпатія спонукають старшого дошкільника здійснювати перші моральні вчинки. П'ятирічна дитина, виявляючи почуття обов'язку, виконує моральні норми, насамперед орієнтовані на її ставлення до тих, до кого вона відчуває симпатію, співчуває. Механізмом засвоєння моральних норм виступає ідентифікація – як в формі співвіднесення себе з етичними еталонами, так і в формі співчуття.

В старшому дошкільному віці діти вже можуть розуміти емоційні стани іншої людини, співпереживати і відповідати своїми почуттями. Дитина може сконцентрувати свою увагу на проблемах інших людей, зіставити свої та чужі почуття, може передбачити наслідки своїх і чужих вчинків, починає прагнути до сприяння, щоправда, не завжди ще знає, що робити і як можна допомогти тому, хто страждає.

На думку Т. Пономаренко та Ю. Волинець, вміння співчувати, співпереживати, сприймати емоційні прояви інших людей, усе це веде до духовно-морального розвитку та успішної адаптації в сучасному суспільстві. Емпатія в старшому дошкільному віці визначається як здатність дитини емоційно відгукуватися на стан іншого, правильно розпізнавати емоційний стан людини, тонко реагувати на настрій іншого, виявляти співчуття, співпереживання, піклуватися про однолітків, молодших дітей, тварин, здійснювати емоційно-втішні дії [6, с. 257]. Важливу роль в становленні емпатії відіграють конкретні умови, в яких дитина живе і виховується, а також великий практичний досвід, який вона отримує в цих умовах. Розвиток емпатії та простих видів взаємодопомоги має відбуватися на гуманістичній основі дитячих взаємовідносин, в атмосфері, яка підтримує позитивний емоційний стан дитини, необхідна постійна опора на приклад самого дорослого, його чуйне й уважне ставлення до дітей.

Отже, дитина старшого дошкільного віку здатна на глибокі емоційні переживання і співпереживання, співчуття і співпричетність до чужого горя, до чого її багато в чому спонукає попередній досвід, у якому знайшли відображення образи, втрати і страждання. Для старших дошкільнят стає більш характерним розуміння доброти. Специфіка емпатії дітей старшого дошкільного віку визначається їхніми віковими особливостями і проявляється як емоційна реакція дитини на стан іншої людини, виступаючи основною формою прояву дієвого ставлення до інших людей, що включає співпереживання і співчуття.

Література

1. Вертугіна В. Н., Клімова Н. А. *Розвиток емпатії в дітей старшого дошкільного віку у процесі формування уявлень про природне довкілля*. Formation of innovative potential of world science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference. 2021. Vol. 2. С. 58-61.

2. Деснова І. С. *Формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу*: дис. на здобуття науков. ступеня канд. пед. наук: 13.00.08 – дошкільна педагогіка. Ялта. 2011. 185 с.

3. Крутій К. Л., Деснова І. С. *Ігрова діяльність, дитяче експериментування та STREAM – пріоритетні напрями дошкільної освіти в Україні та світі*. *Дошкільне виховання*. № 5. 2022. С. 4-10. <https://journals.ua/reader/35359.html?list=2>

4. Крутій К. Л., Деснова І. С., Замелюк М. І. Дефініція «Гра як провідний тип діяльності дошкільника»: аналіз підходів. *Академічні студії. Серія педагогіка*. 2021. № 2(4). С. 84-91. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.2.13>

5. Крутій К. Л., Деснова І. С., Замелюк М. І. Самодіяльна гра дитини дошкільного віку: важливість єдиних термінологічних підходів. *Академічні студії. Серія «педагогіка»*. 2022. № 1. С. 122-133. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.1.18>

6. Пономаренко Т. О., Волинець Ю. О. Розвиток емпатії у старших дошкільників в умовах закладу дошкільної освіти. *Молодий вчений*. 2018. № 11(63). С. 256-262.

Stulika Olena

Candidate of psychological sciences,
Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Practical Psychology
Mariupol State University

PECULIARITIES OF PROVIDING PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR PEOPLE WITH SEN IN GREAT BRITAIN

Each autistic individual is unique and some of those on the autism spectrum have exceptional or unusual abilities, skills and strengths. About 40% have average to above average intellectual abilities. It has been estimated that 25% of autistic individuals are non-verbal but learn to communicate using other means. Realising that a student, for example, has a particular skill might create an opportunity to form a connection with them or motivate them. They could be helped to use their particular strength to overcome difficulties that they have in other areas.

Autism is a **lifelong disability** which affects how an individual communicates with, and relates to, other people. It also affects how they make sense of the world around them. The understanding of autism has improved since the 1940s, when it was first identified, and as more is learned about the condition, more interventions should become available. **There is no ‘cure’ for autism** but there are many things that can be done to help autistic individuals.

A person-centred approach provided in Great Britain means ensuring that the support given to an individual with autism is personalised, and done in the way that the person wants and needs it to be carried out. This involves finding out what people want, identifying the support they need, and taking steps to help them get it.

A person-centred approach involves ‘co-production’, which means that individuals are more